

Hocam Âmil Çelebioğlu'nun Ardından*

MUSTAFA TATÇI**

11 Temmuz 1990 tarihli "Zaman" gazetesini elime aldığımda, acı bir haberle irkildim. Gazetenin baş sayfasında, "Prof. Dr. Âmil Çelebioğlu kayıp" diye bir haber vardı. Hoca, Hac farizâsını yerine getirmek üzere Mekke'de bulunuyordu. Hacda, "El-Müzeyyen Tüneli" faciâsında, O'nun da bulunabileceği ihtimali üzerinde duruluyordu. Çünkü bu faciâdan sonra, Âmil Hoca'dan haber alınamamıştı. Bir gün sonraki Zaman gazetesinin ikinci haberinde, acı gerçek tasdik edilmişti; "Âmil Çelebioğlu'nun vefât ettiği öğrenildi. Tabii, bir gün önce içine düştüğümüz şüpheler, buruk bir hüznâ dönüştü. Hemen telefona sarıldım; Hocanın Doktora talebesi Cemâl Kurnaz Beyi aradım. Belki bu haber yanlıştır, diye hâlâ içimde bir ümit vardı. Cemâl Bey, durumu muhakkak biliyordur, diyordum. Maalesef, aldığım cevap, acı haberin doğru olduğunu gösteriyordu. Neticede Hoca, yaralı bir çok yürek bırakarak "İrcii" emrine uyup, huzur-û İlahiye gitmişti...

Aylar geçti. Âmil hocamın hâtırasına hürmeten, bir tek satır yazmadım. Kıymetli Hocam, Doç. Dr. Abdülkerim Abdülkadirođlu Bey; "Vebâl altında kalırsın" demeseydi, bu satırlar yine yazılmıyacaktı. Kalemim dökülüyorsa, hüzündendir.

* Bu yazı, *Türk Edebiyatı* (Ocak 1991, Sayı 207, s. 55-57) dergisinde yayımlanmıştır.

** Yard. Doç. Dr., Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitim Bölümü, Ankara (tatci@gazi.edu.tr).

Âmil Hoca Hacca gittiğinde. Doç. Dr. Cemâl Kurnaz Bey ile Hoca'yı yâd ediyorduk. Kurnaz Bey'e: "Cemal Bey, bir sürpriz yapalım; O'nun kısa bir biyografisiyle, bibliyografyasını hazırlayıp, yayımlayalım." dedim. Cemâl Hoca, "Çok iyi olur " dedi. Elim hâdiseden sonra, bu konuyu tekrar konuşurken; "Cemâl Bey, biz Hoca'ya sürpriz hazırlayalım derken; Hoca bize sürpriz yaptı" dedim. Takdir-i İlahi, ne gelir elden!

Âmil Çelebioğlu hoca'yı, fakülte yıllarında tiryakisi olduğum yazıları; vicahen ise, 1985'de tanımıştım. Ankara'ya bir konferans vermek için gelmişti. Konferanstan sonra, Abdülkerimoğlu Beyle, üçümüz "Beşevler"e kadar gitmiş, bir müddet ayaküstü sohbet etmiştik. Âmil Bey, her fırsatta ilmî ve edebî mes'elelere giriyor, büyük tevâzusuyla bizi bilmediğimiz dünyalara götürüyordu. Bilhassa klasik edebiyatımızla ilgili konulara girdiğinde, hep yeni şeyler duyuyorduk. Bu ayaküstü sohbetten sonra, Hoca'ya hayranlığım ve bağlılığım daha da artmıştı. Sonra, her vesilede, Hoca'ya kısa kartlar veya mektuplar gönderdim, bir şeyler danıştım. Çok yoğun işleri arasında, bu kartların hiç birisi cevapsız kalmadı. Mektupla sorduklarımın cevabını yazamadığı zamanlarda ise, bilahâre cevap yazacağını söyler, özür dilerdi. Bu müeddep insanın hâfızasına; dikkatine, genç araştırmacılar ve kabiliyetler üzerindeki titizliğine şaşırp kalırdım. Şaşırmamak elde değildi. Pek çok Hoca'nın, talebesiyle ilgisiz olduğu bir zamanda yetişen bizler, talebesinden özür dileyen bir Hoca'yı, ilk defa görüyorduk.

Hoca merhum, Prof. Ali Nihad Tarlan tarafından geliştirilen "Metinler Şerhi"nin mutlaka devam ettirilmesini; ileride yapılacak olan divan tahlilleriyle, mukayeseli bir Türk Edebiyatı Tarihi'nin yazılmasının elzem olduğunu söylerdi. O'nun bu görüşünden harekede, Doktor talebeleri, Nejat Sefercioğlu ve Cemâl Kurnaz Beyler, Nevi ve Hayalî Bey Divânlarını tahlil edip, iki güzel eser vermişlerdi. Daha sonra, bu metotla, pek çok arkadaş, Yüksek lisans seviyesinde çalışmalar yaptılar. Ben de mastır tezi olarak; sevgili Hocam N. Sefercioğlu Bey'in himmetleriyle, "Hayreti Divânında Dîn ve Tasavvuf" konusunda, Âmil Bey'in gösterdiği yolda, tahlilî bir çalışma yapmıştım. Araştırmam bitince, Nejat Bey'in insiyatifiyle, bir nüsha da Hoca merhuma verdim. Hoca kontrol edip, tasdik edince, sevincime diyecek yoktu. İyi bir tesâdüfle, söz konusu tezimin jürisinde, misafir olarak Âmil Bey de bulundu. Jürideki bir başka hoca,

Âmil Bey'e dönerek; "Âmil Bey, Tatçı'ya bir soru da, siz sorun" deyince, Hoca tebessüm edip; "İsmi söyley misin evlâdım?" demişti. Ben de, tabii olarak, ismimi söyledim. Hoca, "Tatçı, sorunun cevabını bildi" deyip geçti. O'nun, bu tavrının altında- teeddüble belirteyim ki- galiba. "O, bizim metodu anlamış ve bu tez, Nejat'in eseri!" esprisi yatıyordu. Nihayet, gerçek olan, Nejat Bey, Âmil Bey'in talebesiydi ve bu tez de, daha sonra yapılan benzeri pek çok tez gibi Âmil Bey'in eserleriydi. Merhum, bizlerin yetişmesi için büyük gayret gösterdi. En küçük bir araştırmamızdan haberdâr olur, takip ederdi.

1988'in Mayıs'ında, Ankara Millî Kütüphane'de, bir "Yunus Emre Sempozyumu" düzenlenmişti. Burada, Âmil Hoca ile birlikte, benim de bir konuşmam vardı. Konuşmamda, Yunus Emre Divânı Yazmalarını ve günümüzde yapılan neşirleri değerlendirmiş; yeni bir neşrin gerçekleşmesi için, neler yapılması gerektiği üzerinde durmuştum. Zaman yetersiz geldiği için, konuşmam bitmeden kürsüden indim. Dolayısıyla, mevcut neşirler hakkındaki tenkitlerim muallakta kaldı. Âmil Bey, buradaki tenkitlerimi çok sert bulmuş, yumuşak bir üslupla da, beni ikâz etmişti. Fakat, asla kırıcı değil; yapıcı idi. Sonra, konuyla ilgili bir de mektup yazdı. Onun bu mektubu, benim için bir araştırma düsturu ve kılavuz olarak ebedi bir hâtıra kalacaktır. Mektubun sonlarında, şöyle diyordu: "Evlâdım, her yayın, yaydan çıkmış ok gibidir. Sizden çıkan, mukâbil bir sesin gelmemesi, size cesaret vermesin!" (Tarihsiz/1988)

Daha sonraki bir görüşmemizde Hoca'ya, söz konusu konuşmamın mâhiyetini geniş olarak anlattım. Zaten konuşma, daha sonra tam metin olarak neşredilmiş ve Hoca yazıyı okumuş da. Durumu öğrenince bana hak verdiğini, fakat yinede daha titiz olmamı söyledi.

Âmil Beyle son görüşmemiz; 8 Şubat 1990 tarihinde. Kültür Bakanlığı Yayınlar Dairesi'nde olmuştu. Ali Nihat Tarlanla ilgili monografik eseri yeni yayınlanmıştı. Ankara'ya gelmişken, kitap basıldıysa alayım diye düşünen Hoca, daire başkanı, Alaaddin Korkmaz Bey'in yanına uğramıştı. Güzel bir tesâdüfle, ben de orada bulunuyordum. 1991 yılı, Yunus Emre Sevgi Yılı" olduğu için; Alaaddin Beyle yapılacak olan faaliyetlerden bahsediyorduk. Hoca gelince, Alaaddin Bey, hem tanışmanın, hem de Yunus Emre konusunda Hoca'dan bilgi almanın sevincini yaşamıştı. Dolu dolu geçen konuşmalar sırasında, yeni çıkan eser (Ali Nihad

Tarlan) da getirtilmişti. Kitap vesilesiyle Âmil Bey, Ali Nihad Beyden unutulmayacak hâtıralar nakletti. Sözkonusu eserinin, benim için en güzel hâtırası, ilk defa adıma imzalanmış olmasıdır. Hoca, buradaki sohbette, "Yunus Emre Divânı ve Metin Tahlili"yle alâkalı, yapmakta olduğum doktora tezimin hangi safhada olduğunu sormuş, karşılaştığım problemleri, can kulağıyla dinlemiş ve tatmin edici cevaplar vermişti. Ben, bu tezde, bugüne kadar kullanılmayan ve Karaman'da bir şahsın elinde bulunan "Yunus Emre Divânını kullanmıştım. Bu metnin, hangi yüzyıla ait olduğu tartışmalı idi Gölpinarlı merhum, yazmanın 18. Yüzyılda; F. Köprülü ve Şahabettin Tekindağ merhumlar ise; 14. Yüzyılda, istinsah edildiğini söylüyorlardı. Âmil Bey, sohbetimizde, eserin aslını kendisinin gördüğünü, yazı ve kâğıt karakteri bakımından, Selçuklu dönemine ait olduğundan emin olduğunu söyleyerek, konuya açıklık getirdi. Burada, yazmanın bir kopyasını da, kendisi için yaptırırsam, memnun kalacağını belirtip; yirmi bin lira da para verdi. Israrı üzerine parayı aldım. Hemen belirteyim ki Hoca çoğu konuda olduğu gibi, para konusunda da kimseye yük olmak istemezdi. Yazmanın fotokopisi, on bir bin lira tutmuştu. Metni ve paranın üstünü geri verdiğimde; "Bu fotokopi on bir bin liradan fazla tutmuştur" diye, paranın kalanını bir türlü kabul ettiremedim. Hakını helâl etsin; bu vesileyle. Hoca'ya dokuz bin lira borçlu kaldım. Hoca, bu yazmayı, o gün sohbetimizde şifahen verdiği söze göre Yunus'un şiirlerinden seçeceği bazı şiirlerin şerhinde kullanacak ve bu eser, Kültür Bakanlığı'nca basılacaktı. Aynı konuşmamızda Yunus Emre'nin şiirlerine yapılan şerhlerden de uzun uzun söz etmiştik. Hoca, bu konuda bir de yüksek lisans tezi yaptırmıştı. İleride bu şerhlerin tamamının birleştirilip yayınlanmasının çok iyi olacağını söyledi. Burada Alaaddin Bey devreye girecek ve Hocadan 1991 yılına kadar yetiştirmesini istirham edince; ne büyük tevâzu ki, "Olur ammâ Mustafa müsaâde eder mi bakalım?" diyerek tebessümle karışık istifhamlı bir cümle kullandı.

Hoca, herhangi bir sahada çalışan kişiye, son derece hürmetkârdı. Velev ki, bu kişi talebesi olsun, farketmiyordu. Ben, O'nun bu sözüne, mahcup bir şekilde, "Ne demek Hocam!" diyebilirdim. Sonra benden, daha önce neşrettiğim "Denize bir ip gerseler" mısrasıyla haşlayan Âşık Yunus mahlaslı şiirin Mısırî tarafından yapılan şerhini istedi, verdim.

Âmil Bey merhumla en güzel sohbet, Ankara'ya geldiğinde uğramadan edemediği Doç. Dr. Abdülkerim Abdulkadiroğlu Bey'in evinde oluyordu. Sağolsun, Abdülkerim Bey, o geldiğinde, hemen telefonla haber veriyordu. Bu fırsatları çok iyi değerlendirdiğimizi söyleyebilirim. Bu arada, merhum Hoca'nın müsaadeleriyle, konuşmalarından kısa kısa notlar tutmuştum. Ne de iyi olmuş, diyorum. Bu bilgilerin keşke hepsi derlenebilse! Burada hatırlayabildiğim bâzı cümleleri, dağınık da olsa, kaydetmek istiyorum:

(17. 11.1 1987 tarihli sohbetten bazıları)

* "Edebiyatımızda Yâ Resulullah redifli nâ'tları şairler ayırmışlar ve "iştişfâ" adıyla anıyorlar. Demek ki, bunların diğer nâ'tlardan bir farkı var.

* "Üç arkadaş vardır; ilaç, ekmek ve illet"

* "Dört şeyin küçüğü büyüğü olmaz: Yangın, borç, düşman ve hastalık."

* "Aklıma, rübâilerde mahlâs var mı, diye bir soru geldi, inceledim; Bağdadlı Ruhî'nin rübâilerinde mahlâs var."

* "Şairler, iki türlü tezad yapıyorlar. Maddî tezad, manevî tezad. Asıl tezad manevî olandır. Diğeri edebî değildir. İki zıt kelimenin tezad olması, şairin gayesi olmaz. Beytin rûhunda bir tezad varsa, asıl tezad odur. Fuzûlî'de çok orjinal örnekleri var:

Küfr-i zülfün salan rahneler îmânumuza

Kâfir ağlar bizüm ahvâl-i perî-şânnumuza

(Fuzûlî)

Burada, kâfirlerin müslüman için ağlaması söz konusu olamaz. Fuzûlî, bu kadar basit bir tezad da yapmaz. O halde, bu beyitte başka bir nükte olmalı. Perî-şân, perîşân kelimesinde tevriye var. Perî (melek) âlem-i melâkúttandır. Kâfirin yeri ise dünya (âlem-i şuhûd)dır. Melekût âlemine yükselemeyen kâfir bu âleme yükselen insana (müslüman) imrendiğinden ağlayacaktır. Asıl tezad-ı manevî buradadır. Tabii beyitte daha çok anlatacak var. İmânın rahnelenmesi, imândan elifin gitmesidir. Çünkü, rahne elife benzer ve rahne, kopan bir parçadır. İmandan elifin çıkması ile geriye "yaman" kelimesi kalır. Bu da kâfir zülfün sıfatıdır.

Dolayısıyla kâfirin sıfâtı da ortaya çıkmaktadır: Yaman! Yaman kâfir, hiç müslüman için ağlar mı?"

* "Eski edebiyatımızda üslûp araştırmalarına lüzûm var. Bunun için, Fuzûlî'den on gazel alıp bir deneme yapmak kâfi. Cümle kuruluşları, sıfatlar, isimler, edatlar vs. tek tek incelenmeli... Böyle bir eser, mehâz teşkil edebilir."

* "Edebiyatımızda türleri indî olarak değerlendirmişler. Bu yanlıştır. Yapılması gereken; devir devir bütün türleri enine-boyuna incelemektir. "XV. Yüzyılda Gazel" gibi. "Gazel-i mablûb" birinci kelimenin tam tersi, son kelimedede yazılıyor. Bu bir gazel çeşidi ama bilinmiyor, tanınmıyor. Bu şekilleri ortaya çıkarılmalı..."

* "Üç türlü ölüm var: Nahîfî'nin Mesnevî tercümesini hazırlarken "mevt-i ahmer" şeklinde bir ifâde geçti. Beyti anlayamadım. İçinden çıkamayınca Kemal Edip (Kürkçüoğlu) Bey'e gittim. -Şimdikilerde, böyle danışma, soru sorma hâdisesi yok ya!"- Hoca merhum not aldı. Gidip üç beş gün aramış, notlar çıkarmış, verdi. Bu notlarda üç ölümden bahsediliyordu: Mevtü'l-ebvâz (Beyaz Ölüm): Zehirlenerek ölüm demekmiş. Mevtü'l-ahmer (Kırmızı Ölüm): Kanlı ölüm demekmiş. Bıçakla, darbeyle ölüm. Mevtü'l-esvâd (Kara Ölüm): Veba, sıtma, humma gibi hastalıklardan dolayı ölenlerin göbek tarafı siyahlaşmış. Bu bilgileri aldıktan sonra söz konusu beyti çözdük."

* "Tanpınar Hoca sınıfta derdi ki, okuduğunuz kitabın bokrini izale edeceksiniz. İyi okumalı, müdekkik olmalı, hazmetmeli."

* "Fuzûlî'nin bir beytinde "derd-i ser" (başağrısı) ile "benefşe" birlikte geçiyor. Araştırdım, menekşeden pek çok şurup yapıyor. Bunlardan birisi de başağrısı için kullanılmış. Klasik edebiyatımızda kelimeler, tesadüfen kullanılmıyor. Her kelimenin bir dünyası var."

* "Mesnevî'nin birinci beytine yapılan şerhleri incelerken, bir şey dikkatimi çekti: İki türlü üslûp var. Hitâbî üslûp, (Dinle, neyden gibi); Tahkiyevî üslûp (Bu tür genellikle -dır ekiyle bitiyor ve hüküm bildiriyor.)"

* "İslâmi eserlerde, bilhassa mimârîde tedricî bir yükselme var. Tedricî yükseliş insanı rahatsız etmiyor. Şimdiki binalar insanı rahatsız edi-

yor. Bu tedricî eserler, insanın bir aksidir ve insanın yaratılışına uygundur."

* "Klasik şiirimizi camii mimarisine benzetebiliriz. Nasıl, âbide bir camii, bir kaide üzerinde oturuyorsa bir âbide olan divân şiirimiz de halk şiiri denilen kaide üzerine oturmuştur. Kaidersiz âbide olmaz. Halk şiirini, divân şiirinden ayrı düşünmek mümkün değildir."

* "Ben divân tahliline şerh veya tetkik diyorum. Fakat bu husus incelenmelidir."¹

Merhum Âmil Çelebioğlu'ndan aldığımız notlar, tabii ki bunlardan ibaret değildir. Hoca'nın pek çok talebesi, O'nun dolu dolu geçen derslerinde, yüzlerce sayfalık notlar tutmuşlardır. Bu notlarda, orijinal pek çok bilgi vardır. Bilhassa kıymetli Sefercioğlu Bey'in elindeki yüksek lisans ve doktora ders notları tamamlanıp neşredilse, fevkalade bir hizmet ifâ edilmiş olacaktır, kanaatindeyim. Âmil Bey merhumla son konuşmamızda, türlerle alakalı bir eser çalışmasının tamamlandığını söylemesi, ben-denizi çok sevindirmişti. Şu anda, bu eserin mahiyetini merak ediyorum. Muhakkak bu sahada büyük bir boşluk vardı ve Hoca bu boşluğu dolduracaktı. Son olarak Hoca, I. Milletler arası Yunus Emre Kongresi'ne gelecek (7-9 Mayıs 1990) ve burada "Yunus'tan Öğütler" adlı bir bildiri sunacaktı. Sabırsızlıkla gittiğim Eskişehir'de gözlerim Âmil Bey'i aramıştı. Hoca, bu tarihte Konya'da Mevlânâ Kongresi'ne katılmış; dolayısıyla Eskişehir'e gelememişti. Hoca'yı göremediğim için çok üzülüm. Meğer bizi daha büyük üzüntüler bekliyormuş. Hocayı kaybetmek; görememekten çok daha acıymış. Şimdi, yolunu gözleyecek bir hoca da kalmadı. Yollarda kimi bekleyelim.

Allah (c.c.) makâmını cennet ve rûhunu şâd eylesin. (Amin)

¹ Hoca bu ifâdeyi, yapılan divân tahlillerini "sistematik tahlil" diyebilir miyiz? şeklindeki bir suâlîm üzerine kullanmıştı.